

rimentálnych údajov — rovnosti zo- trvačnej a gravitačnej hmotnosti. Au- tor sa sústreďuje len na niektoré dôle- žité body všeobecnej teórie relativ- ity, a to na tie, ktoré mu umožňujú ukázať, čo nové vniesla táto teória do poznávania objektívnej reality, a to tak z filozofického ako aj z fyzikálneho hľadiska. Fyzikálne hľadisko je zame- rané na problematiku nových vlastnos- tí gravitácie, filozofické je reprezento- vané skúmaním tejto teórie ako ďal- šieho vývoja o priestore, čase a hmo- te. Silu a plodnosť myšlienok vše- obecnej teórie relativity autor ilus- truje na kozmologickej problematike, ktorá je v súčasnosti jednou z najdôle- žitejších aplikačných oblastí tejto teórie.

Záverčná kapitola je venovaná filozofickej podstate relativistickej fyziky. V podstate ide o zovšeobec- ňujúce zhrnutie práce. Cez dialektiku objektívnej, absolútnej a relatívnej pravdy autor upozorňuje na tú sku- točnosť, že teória relativity nevyrást- la na prázdnom mieste, ale že je kři- tickým prehodnotením predchádzajú- cich fyzikálnych poznatkov. Na druhej strane je sama osebe taktiež ohrani- čená a v súčasnosti tvorí objekt ďal- šieho kritického zhodnotenia, výsled- kom ktorého by mala byť nová vše- obecnejšia teória. Všeobecná teória relativity sa vyznačuje už značne vý-

sokým stupňom abstraktnosti. Táto vysoká abstraktnosť je aj jednou z príčin jej neadekvátnych filozofických hodnotení a interpretácií. Z tohto dô- vodu sa Gribanov ešte raz vracia k subjektivistickým a metafyzickým in- terpretáciám tejto teórie. Zdôrazňuje neodôvodnenosť takýchto interpretácií a poukazuje na ich gnozeologické a triedne korene. Táto kritika nie je samoučelná, pretože upozorňuje na dôležité miesta, v ktorých dochádzalo k preceňovaniu a absolutizáciám jed- notlivých aspektov aj na pôde mar- xisticko-leninskej filozofie. Nepriamo sa tak zdierazňuje dôsledné dodržiava- nie a využívanie princípov a heuris- tických možností materialistickej dia- lektiky pri skúmaní filozofických a metodologických problémov fyzikál- neho poznania.

Záverom len dodajme, že autor spracoval v monografii obrovské množstvo literatúry, čo sa prejavilo aj na jej štýle. Nie je to hlboko ana- lytická práca, monografia má skôr faktograficko-dokumentačný charak- ter, čo ale nič neuberá na jej hodnote. Práve naopak. Svojím prehľadným a logickým usporiadaním bude určite dobrou pomôckou nielen pre odbor- níkov zaoberajúcich sa problematikou filozofických a metodologických otá- zok teórie relativity.

Ladislav Sabela

IDEOLOGIE, NOVÉ MYŠLENÍ A BOJ ZA MÍR

E. HAHN: Friedenskampf ohne Ideologie? (Boj o mier bez ideológie?) Dietz Verlag, Berlin 1988, 208 s.

Problematika války a míru je nej- aktuálnější otázkou současnosti. Řeše- ní této otázky má mnoho teoretických i praktických aspektů. Jedním z nich je i analýza ideologických souvislostí boje za mír, jejichž zkoumání je vě-

nována i recenzovaná studie Ericha Hahna.

E. Hahn je znám naší filozofické veřejnosti svojí vědeckou aktivitou za- měřenou na problematiku historického materialismu. V rámci ní publikoval

několik monografických prací zabývajících se otázkou ideologie. Nejnovější z nich je práce *Friendenskampf ohne Ideologie?*

Kniha je rozčleněna do dvou základních kapitol, přičemž těžiště problému je položeno do kapitoly první. Prvá kapitola je svým názvem shodná s titulem knihy. Druhá kapitola, která svým rozsahem zahrnuje asi čtvrtinu monografie, tvoří určitý „dodatek“ knihy. Jedná se totiž převážně o autorovy diskuzní příspěvky z vědeckých konferencí, z nichž mnohé byly již zveřejněny v odborném tisku NDR.

Hlavní těžiště analýzy je položeno do první kapitoly. V ní je také nastolen základní problém současného bytí lidstva — otázka míru nebo války jako alternativy bytí či nebytí lidstva. Řešení této alternativy se týká existence celého lidského rodu. V této souvislosti autor knihy vytyčuje problém: nejsou ideologické protiklady a ideologický boj soudobé epochy jednou z příčin válečného nebezpečí? E. Hahn si také v této souvislosti pokládá v názvu první kapitoly otázku, zda boj za mír může existovat mimo rámec ideologie. Odpověď na tuto otázku nalézáme v postupné analýze problému.

Autor vychází z toho, že je nezbytné rozlišovat mezi objektivními diferenciálními procesy uvnitř buržoazní ideologie a jejich reálnými důsledky (s. 20). Na základě vymezení pojmu „diferenciace“ vyděluje dva základní přístupy v buržoazní ideologii — promilitaristický, který je apologetikou imperialistické války a protimilitaristický, jenž ji odmítá z pozice pacifismu.

Jestliže militaristická buržoazie se ekonomicky, politicky a ideologicky připravuje na válku, je také nutné proti ní vytvořit i adekvátní protiváhu. Její součástí je i ideová protiválečná opozice. Tato protiváha se nevytváří automaticky, nýbrž je nutno se

za ni ideologicky angažovat i neustále ji reprodukovat. Proto „mír potřebuje ideologii“ (s. 37).

Z Hahnových závěrů vyplývá důležitý metodologický závěr: hrozbu zániku lidstva není možné zjednodušeně chápat jako střetnutí mezi marxisticko-leninskou ideologií a vykořisťovatelskou ideologií. Boj za uchování míru zároveň v jistém smyslu „přesahuje“ hranice tohoto antagonismu. Projevuje se jako ideová konfrontace dvou širších protikladných přístupů — starého, který i nadále kalkuluje s použitím války jako politického prostředku — a nového, jenž v soudobých změnách podmínek odmítá použití války jako politického prostředku. Kritikem starého přístupu k válce je i protimilitaristická ideologie. Katastrofální civilizační důsledky jaderné války vyvolávají totiž v části protiválečně laděné buržoazie odpor vůči použití války jako prostředku k řešení politických rozporů. A právě hrozba společného zániku podněcuje proces diferenciace v buržoazní ideologii a iniciuje v ní antimilitaristicky zaměřenou část buržoazní ideologie.

Přestože i antimilitaristická buržoazní ideologie je svojí podstatou ideologií buržoazní, nevylučuje to možnost její angažovanosti za mír. To ale neznamená, že dochází ke stírání ideologických protikladů mezi socialismem a kapitalismem. Udržení světového míru je všelidskou hodnotou, je společným zájmem všeho mírumilovného lidstva. Proto se na jeho tvorbě mohou zúčastnit všechny protimilitaristické síly bez ohledu na sociální třídní a ideologické rozdíly. Tyto myšlenky evokuje právě Hahnova teze, že proimperialistická válečná ideologie „není jen antipodem socialistické ideologie“ (s. 42). Proto je nezbytné v boji za mír sjednotit všechny protiválečné síly.

Globální ohrožení lidstva jader-

nou válkou si objektivně vynucuje diferencovat mezi reálnými nositeli tohoto nebezpečí v imperialismu a anti-imperialistickými silami v kapitalistické společnosti. Z tohoto důvodu je nutné rozlišovat mezi militaristicky a protimilitaristicky orientovanou ideologií. Co je měřítkem této diferenciace? Podle E. Hahna je jím skutečnost, zda ta či ona ideologie slouží konfrontaci a válečnému kurzu nebo je duchovním základem pro upevnění míru, mezinárodní uvolnění a odzbrojení (s. 47).

E. Hahn v této souvislosti podotýká, že diferenční analýza současných buržoazních třídních zájmů není korekturou marxisticko-leninské teorie tříd (s. 26.) V tomto kontextu je také třeba chápat Hahnovo tvrzení, že dělicí čára ideologického boje za mír probíhá mezi socialistickou ideologií a buržoazním mírovým myšlením na jedné straně a buržoazní militaristickou ideologií na straně druhé (s. 51). Tento závěr je třeba doplnit v tom smyslu, že mír je předpokladem k existenci a realizaci třídních zájmů všech tříd a obou společenských systémů. Proto mohou a musí i třídně antagonistické společenské systémy povýšit mír na společný zájem jako podmínku přežití.

Mír rovněž nelze zjednodušeně ztotožnit s třídním bojem. Cílem boje za mír je odvrácení války a reprodukce všelidské hodnoty — míru. Na tvorbě této hodnoty se mohou podílet i třídně protikladné síly. Cílem boje za mír není totiž dobytí politické moci ani třídní přeměna společnosti. Proto také má ideologický boj i nadále reálnou podobu.

E. Hahn na základě srovnávací analýzy zkoumá podstatné odlišnosti antikomunistického a nekomunistického ideologického přístupu boje za mír. Vychází z definice antikomunismu jako nástroje, jež slouží imperialistick-

kým a reakčním silám nejen proti komunistům, ale i proti jiným demokratům a demokratickým svobodám (s. 76). V této souvislosti varuje před metafyzickým viděním problému. Upozorňuje, že je nezbytné rozlišovat široké protiválečné hnutí v kapitalismu — přičemž nelze současně přehlížet jeho abstraktně humánní přístup projevující se např. při analýze třídních příčin války jako důsledku existence „supervelmocí“ — a vysloveně militaristickým kurzem zaměřeným k přípravě války.

Zvláštní pozornost je věnována problému ideologie a „nového myšlení“. E. Hahn podtrhuje, že válka v jaderném věku nesmí být brána jako prostředek politiky. Z reality jaderného věku vyplývá i skutečnost, že mírové soužití nemá žádnou rozumnou alternativu. Mezinárodní ani národní bezpečnost nelze redukovat jen na vojenskou bezpečnost. E. Hahn si v této souvislosti kladl otázku: jakou roli má hrát ideologie v novém myšlení? Odpovídá na ni v tom smyslu, že v otázkách války a míru nelze ztrácovat úlohu jiných politických a ideologických proudů, které se chtějí podílet při koncipování nového myšlení a jeho realizaci v mezinárodních vztazích. Upozorňuje zároveň, že „nové politické myšlení není neideologickým nebo třídně neutrálním procesem“. (s. 98) Tuto tezi rozvíjí posléze v samostatném paragrafu nazvaném *Politický dialog — ideologický boj v civilizované formě*. Zdůrazňuje přitom, že ideový boj názorů v rámci politického dialogu je nevyhnutelný. Současně jde ale o formu, která nebortí podmínky k mírovému soužití a soupeření protikladných společenských systémů. Proto také politika mírového soužití mezi státy s rozdílným společenským zřízením nestírá ideologické protiklady mezi socialismem a kapitalismem. Zároveň ideologické protiklady nesmí

vést k ohrožení míru, pričemž bez ideologickej aktivity namierenej proti militaristickej ideologii, nelze mír zachovať. Proto súčasny boj za mír bez ideologie není možný. Všechno mírumilovné lidstvo se musí sjednotit v boji za uchování míru. Uchování míru je tudíž záležitostí i nekomunistických sil. Tam, kde jsou společné existenční podmínky, společné nebezpečí zániku, tam také může existovat zájem všeho lidstva na uchování míru bez ohledu na jeho ideologické a třídní rozdíly. Právě na tyto souvislosti upozorňuje recenzovaná studie. Je příkladem tvo-

řivého marxisticko-leninského přístupu k analýze nových společenských jevů. Učí nás dívat se na danou problematiku dialekticky, bez zjednodušování a „černobílého“ vidění.

Knihla E. Hahna je významným příspěvkem k analýze ideologických souvislostí boje za mír. Představuje podnětné a inspirační řešení zkoumané problematiky. Nastoluje řadu otázek, jimiž by se měla zabývat nejen filozofická fronta, ale i jiní pracovníci z oblasti společenských věd a sféry ideologie.

František Ochraňa

SÚČASNOSŤ A DEJINY VOJNY A MIERU

TRÍSKA, M.: O vojne a mieri v dejinách filozofie. Bratislava 1987, 300 s.

Súčasny kvalitatívne nový stupeň svetového vývoja vyžaduje „odhaľovanie a maximálne využívanie možností a podmienok mierových vzájomných vzťahov a spolupráce štátov s rozdielnym spoločenským zriadením, a to v situácii neustávajúceho boja medzi dvoma rozdielnymi sociálne ekonomickými systémami“ [1, s. 14].

Myšlienka mieru má nielen svoju súčasnosť, ale aj dejiny, siahajúce až do mytologického vedomia. Pochopenie podstaty ideových stretov mierových iniciatív a politických zápasov v otázkach vojny a mieru.

Prienik do vojnesko-filozofického myslenia je funkčným ajhľadiskom ideologickeho boja: umožňuje orientáciu v historicko-filozofických prameňoch, medzi ktorými sú aj také, ktoré sa stali podkladom na ospravedlňovanie násillia zo strany ideológov vojny (idealistický a metafyzický prístup niektorých významných filozofov a mysliteľov).

Ekonomicko-sociálna determinovanosť vzniku názorov na vojnu a mier

v dielach predstaviteľov rôznych filozofických smerov, sa prejavuje aj v ich celkovom triednom a ideologickom zameraní. Avšak aj u predstaviteľov pokrokových tried a skupín minulosti sa stretávame s niektorými nedostatkami v chápaní daných otázok. Marxisticko-leninské chápanie týchto sociálnych javov je prekonaním ich dovtedajšieho chápania a súčasne nadviazaním na humanistické mierové tradície ľudstva; odhaľuje podstatu týchto javov a súčasne sa stáva východiskom kritiky preedmarxistických a súčasných idealistických názorov na dané otázky, odhaľovania triednej podmienenosti, boja materializmu s idealizmom, dialektiky s metafyzikou v prístupe k týmto otázkam.

V marxistickej literatúre donedávna chýbala práca syntetického záberu, ktorá by sa zaoberala vývojom názorov na otázky vojny a mieru (existujú len ojedinelé čiastkové štúdie). Túto medzeru vyplnila recenzovaná monografia Miroslava Trísku, charakterizovaná uplatnením marxistickej me-